

УДК 316.7-053.6:741.5
028-053.6:741.5
027.52(497.11 Жабаљ)

doi: 10.5937/cit2547063U
Оригинални научни рад

Стрипови између генерације Z и јавних библиотека

Сузана Узелац
Општинска народна библиотека „Вељко Петровић” Жабаљ
suzanauzelac@yahoo.com
ORCID 0009-0007-1296-1713

Сажетак

У раду се разматра однос на релацији: генерација Z – стрипови – јавне библиотеке. Полази се од тезе да су припадници такозване генерације Z заинтересовани за читање литературе са којом могу лако да се поистовете, а која има одлике хипертекста. Сматра се да, на нивоу дискурса, стрипови задовољавају наведене критеријуме. Како би се потврдиле поменуте претпоставке, у основним школама на територији општине Жабаљ спроведена је информативна анкета у вези са читалачким навикама ученика седмих и осмих разреда. Резултати су показали да ова категорија корисника у слободно време најрадије чита стрипове. Закључено је да би јавне библиотеке могле планском набавком увећати своје колекције стрипова за младе и привући већи број читалаца овог узраста.

Кључне речи: генерација Z, постмиленијалци, стрип, дискурс, хипертекст, јавне библиотеке, Општинска народна библиотека „Вељко Петровић” Жабаљ

Увод

У раду је дат теоријски увод о основним карактеристикама припадника генерације Z, као и о особеностима уметности стрипа.

Коришћени су аналитичко-синтетички и дескриптивни метод у првом делу рада, као и метод анкетирања, у другом, где су и графички представљени резултати спроведене анкете у вези са читалачким навикама ученика седмих и осмих разреда основних школа на територији општине Жабаљ.

Један од циљева рада био је да се кроз опште карактеристике генерације Z и стрипова пронађе заједнички дискурс који их повезује, а потом, да се на конкретном примеру из праксе покаже неопходност промена у организацији и садржају фонда јавне библиотеке, која је условљена њиховим односом.

Анализом званичних спискова за Откуп публикација намењених библиотекама Министарства културе Републике Србије, за потребе овог рада закључено је да је од 2011. године Министарство у понуду за куповину публикација намењених библиотекама уврстило издаваче који су се интензивно или искључиво бавили објављивањем познатих стрипова у новом ексклузивном руху, као што су *MORO*, *Komiko* и *Darkwood*. Од 2012. прикључује им се *Besna kobila*, са својим избором графичких романа. Потом, *Čarobna knjiga* и *Grafart*, 2013, *Veseli četvrtak*, 2014. и *Makondo*, 2015. *Modesty stripovi* и *Rosencrantz* улазе у Откуп 2016, а Удружење љубитеља стрипа и писане речи и *Beli put* 2017. У међувремену поједини издавачи су, као доскорашњи *Evro Giunti*, потом *Kreativni centar*, *Пчелица*, *Laguna* и *Vulkan izdavaštvo*, профилисани за другу врсту литературе, повремено објављивали и стрипове. Последњих година они представљају значајан део понуде у Откупима публикација, уз класике светске књижевности и стручну и научну литературу највишег нивоа.

Међутим, „библиотекари се у набавци често одлучују само за неколико бројева дуге серије или генерално инклинирају краћим серијалима“ што изазива „бескрајне фрустрације читалаца“, јер је брзина читања стрипова приближнија „оној која се односи на дневну штампу (а не књигу)“.¹ Разлози за такву набавку су ограничена средства за куповину публикација, као и учесталост објављивања стрипова.

Генерација Z

Заједничке карактеристике и читалачке потребе

Генерацији Z припадају деца и млади рођени између 1997. и 2012. године. Они не познају свет пре информатичког, јер су одрастали у доба развоја дигиталних технологија и не памте време пре компјутера, мобилних телефона и интернета.²

Постмиленијалци, како их још називају, имају своје заједничке особине: производ историјског амбијента, друштвених околности и међусобне интеракције.

Период рађања и стасавања генерације Z временски се поклапа са периодом интензивног развоја дигиталних технологија. У последњој деценији 20. века догодила се технолошка експанзија која је дословно изменила свест долазећих нараштаја. Активна употреба технолошких производа, као што су рачунари и мобилни телефони, довела је до заокупљености компјутерским игрицама и инстант-комуникацијом, а потом и до промене дотадашњих образаца понашања.³

Промене у понашању настају као резултат свакодневног вишечасовног понављања одређене активности у дужем временском периоду. Играње видео-игрица, претрага мултимедијалних садржаја на друштвеним мрежама и комуникација путем идеограма и сликовних порука, ствара одбојност према читању текстова. Када је реч о генерацији деце и младих која од рођења одраста уз дигиталне уређаје, подразумева се да је више од својих претходника била изложена мултимедијалним садржајима. Захваљујући оваквој рутини, настале су структуралне промене на њиховом мозгу, које се манифестују кроз губитак способности праћења и разумевања линеарног текста.⁴ Њихов мозак се практично опире процесу праволинијског читања, а лако усваја такозвани хипертекст⁵ – синтезу различитих формата за преношење информација. Хипертекст истовремено емитује комбиноване вербално-визуелно-аудио садржаје, уз активно учешће примаоца у доживљавању и дефинисању значења.⁶

Наведене одлике генерације која је рођена пред сам завршетак 20. века, а којој припадају постмиленијалци, показују да њима није својствена вештина читања у конвенционалном смислу. Међутим, у домену подтекста⁷ – оног што се наслућује и што стоји иза текста, припаднике генерације Z карактеришу опште читалачке навике које се темеље на универзалним теоријама читања и односе се на све читаоце.

Ако се пође од Јаусове естетике рецепције која у средиште читалачког чина ставља читаоца и његово схватање текста, преко Ролана Барта који је сматрао да је читање испуњавање празног простора и белина у тексту, до Мангелове дефиниције читања као одгонетања

¹ Ана Дошен, „Манга кафе као алтернативни вид библиотечке праксе“, *Читалиште: научни часопис за теорију и праксу библиошкарства* Година XXIII, број 45 (новембар 2024): 83, doi 10.19090/cit.2024.45.82-87.

² *Britannica*, „Generation Z“, преузето 25. 3. 2025, <https://www.britannica.com/topic/Generation-Z>.

³ Marc Prensky, „Digital Natives, Digital Immigrants“, Marc Prensky, преузето 9. 8. 2025, <https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>.

⁴ Ibid.

⁵ *Rečnik književnih termina*, s.v. „Hipertekst“.

⁶ Marc Prensky, „Digital Natives, Digital Immigrants Part 2: Do They Really Think Differently?“, Marc Prensky, преузето 9. 8. 2025, <https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part2.pdf>.

⁷ *Rečnik književnih termina*, s.v. „Podtekst“.

и превођења знакова у значење, смисао и вредност, онда може да се претпостави да је чин читања заснован подједнако на индивидуалном и на колективном искуству. За читаоце свих узраста важно је да осете приврженост објекту читања, да се препознају у неком тексту, који потом смештају у препознатљив контекст и додељују му одређено својство.⁸

Због специфичне структуре њиховог мозга, постмиленијалци као читаоци дају предност хипертексту, јер га усвајају без напора, а за развијање подтекста бирају теме и садржаје који су им познати и са којима могу да се поистовете.

Стрип и графички роман Појам, карактеристике, врсте

Стрип се може окарактерисати као цртеж или низ цртежа који причају неку причу, праћених нарацијом, смештеном у такозване балоне.⁹

Теоретичари стрипа дефинишу га као говорно-визуелни медијум који се састоји од засебних слика, по правилу значајнијих од текста и репродукованих у штампарској техници. Они истичу предност коришћења ограничене нарације или њеног потпуног одсуства у стриповима, у циљу постизања динамичнијег тока радње и ефекта јачег узбуђења.¹⁰

Ако се посматра као прича у сликама, може се закључити да стрип има корене још у прапочецима уметности. Реч је о такозваним протостриповима који су имали верски и магијски карактер. Увођењем димензије масовне медијске културе у поимање стрипа, он постаје средство визуелне комуникације и повезује се са почецима штампарства и појавом првих високо-тиражних листова.¹¹

Као девета уметност, стрип је позајмљивао технике од других уметничких дисциплина, а посебну сличност има са сликарством и филмом. Утицао је на појаву и развој уметничких покрета. Инспирисао је бројне аниматоре за креирање анимираних ликова и филмова. Служио је као средство медијске пропаганде у плакатној уметности, нарочито у време Другог светског рата и у периоду послератне изградње. Подстакао је стварање нових уметничких форми, као што су графички романи.¹²

Графички роман је формално најсличнији стрипу. Разлике су у обиму и у периодичности излагања. Графички романи могу да имају и по неколико стотина страна, они приповедају дужу причу озбиљнијег садржаја, са подједнаком заступљеношћу слике и текста. Стрипови се штампају у наставцима, док се графички романи најчешће базирају на једној заокруженој причи и имају књижевни квалитет. „Даље од суперхеројских пантеона, један од најуспешнијих графичких романа свих времена постаће 'Сендмен' Нила Гејмана, чија је епизода 'Сан летње ноћи' 1991. освојила и Светску награду за фантастику, поставши једини стрип са том титулом”.¹³

Са друге стране, „традиционални стрип је задржао своју форму, а то подразумева четири велике класификације: америчка Марвелова и DC-јева продукција, француско-белгијски стрип, Бонели (италијански), као и манге (Јапан, али и остатак света)”.¹⁴

⁸ Бојана Стојановић Пантовић и др., *Прегледни речник компаративистичке терминологије у књижевности и култури* (Нови Сад: Академска књига, 2011), 452-453.

⁹ *Rečnik književnih termina*, s.v. „Strip”.

¹⁰ Svetozar Tomić, *Strip, poreklo i značaj* (Novi Sad: FORUM, 1985), 10–12.

¹¹ Tomić, *Strip, poreklo i značaj*, 33–34.

¹² Tomić, *Strip, poreklo i značaj*, 10–30.

¹³ Ненад Јовановић, „Од мејнстрима до контракултуре и назад: Кратак историјат графичког романа”, *Нова мисао* број 64 (септембар–октобар 2024): 87.

¹⁴ Јован Гверо, „Све нове визуелне форме могу много тога захвалити стрипу”, интервју водила Жаклина Дувњак Радић, *Нова мисао* септембар–октобар 2024, 73.

У историјском смислу, стрипови су се жанровски развијали у складу са друштвеним приликама у којима су настајали. Тако су се појављивали ратни, војни, политички, вестерн, авантуристички, научно-фантастични, хорор, комични (карикатурални), феминистички и стрипови чији су јунаци суперхероји или ликови из цртаних филмова.¹⁵

Стрип као дискурс

Како и зашто читати стрипове

У књижевној теорији, стрип се сматра делом жанровске литературе. Ако се пође од генеричког следа род – врста – жанр, као последице груписања књижевних дела према заједничким доминантним особинама, жанрови представљају подврсту. Дефиниција жанра нарушена је у 20. веку појавом авангарде, која је разорила постојећи жанровски систем. Модерна литература заснована је на сложеној структури, чијем проучавању се не приступа као делу, већ као тексту, односно дискурсу.¹⁶

Анализа стрипа темељи се на анализи дискурса. Текст стрипа састоји се од језичког и визуелног. Читалац мора да разуме оба текстуална нивоа и да их истовремено међусобно повезује, а рецепција је условљена дијалектичким односом између наратије и слике. Понекад се у стрипу појављују ненаративни елементи, који имају естетску или описну функцију, као што су писма или прикази. Нарација, слике и ненаративни елементи заједно чине хипертекст, који тек у процесу читања постаје дискурс. Анализом дискурса може се добити одговор на питање зашто се одређени садржај стрипа преноси на одређеног читаоца.¹⁷

За анализу дискурса значајне су три теорије: Теорија двоструког кодирања, Теорија мултимедијалног учења и Семиотичка теорија.

Творац Теорије двоструког кодирања, канадски психолог Алан Паивео (Allan Paivio), сматрао је да су вербална и визуелна информација, односно реч и слика, два различита система која су у међусобној вези, с тим што је, по правилу, већи нагласак на једном од њих, док између не постоје посредници.¹⁸

Теорија мултимедијалног учења охрабрује коришћење мултимедијалних средстава у наставном процесу, јер је доказано да ученици боље памте када истовремено посматрају слику и текст и када су непознати појмови у корелацији са појмовима који су им познати.¹⁹

По Семиотичкој теорији, гледање је чулно искуство, а препознавање посматраног настаје усклађивањем чулног искуства појединца са друштвено прихваћеним кодом, односно скупом конвенционалних правила. Кодови се уче, мењају и варирају у оквиру једне друштвене групе. Семиотика посматра слике визуелне уметности као знакове и истражује процесе проналажења њиховог смисла у друштвеном контексту.²⁰

Применом наведених теоријских поставки на анализу односа припадника генерације Z према читању стрипова, може се закључити да би овај говорно-визуелни медијум могао да одговара њиховом друштвеном коду, зато што он истовремено преноси двоструку информацију, у којој су реч и слика узрочно-последично повезани и која, притом, има одређену важност за ову друштвену групу.

¹⁵ David M. Kunzle, „Comic strip“, *Britannica*, preuzeto 28. 3. 2025, <https://www.britannica.com/art/comic-strip>.

¹⁶ Бојана Стојановић Пантовић и др., *Преједни речник комуникацијске терминологије у књижевности и култури* (Нови Сад: Академска књига, 2011), 66–67.

¹⁷ Dušan Stamenković i Miloš Tasić, „Analiza diskursa u virtuelnom jeziku stripa“, *Jezik, književnost, diskurs. Jezička istraživanja* (2015): 205–210, preuzeto 20. 5. 2024, <https://izdanja.filfak.ni.ac.rs/zbornici/2015/jezik-knjizevnost-diskurs-jezicka-analiza>.

¹⁸ Wikipedia, „Allan Paivio“, preuzeto 25. 3. 2025, https://en.wikipedia.org/wiki/Allan_Paivio.

¹⁹ Dijana M. Krstić, „Efikasnost multimedijalnog obrazovanja“, *Norma: obrazovanje učitelja juče, danas, sutra* Godina XXVI, br. 2 (2021): 198, preuzeto 27. 5. 2024, <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-7129/2021/0353-71292102191K.pdf>.

²⁰ Milan Radovanović, „Semiotička teorija i vizuelni tekst“ *Kultura* Br. 131 (2011): 44–46, preuzeto 27. 5. 2024, https://www.casopiskultura.rs/wp-content/uploads/2021/publikacije/131_4.pdf.

Анкета
Библиотека у оку тинејџера

У октобру 2023. године, у сарадњи са основним школама на територији општине Жабаљ, библиотекари Општинске народне библиотеке „Вељко Петровић” Жабаљ спровели су анонимну електронску анкету у вези са културним и читалачким навикама ученика седмих и осмих разреда (рођених 2009. и 2010. године).²¹

Испитаници су имали могућност да бирају између једног или више понуђених одговора, односно да, у једном мањем делу анкете, слободно формулишу одговоре на постављена питања.

Предузете су мере да се спрече неправилности приликом попуњавања анкете. Испитаници су имали ограничено време за рад. Упитник је дистрибуиран електронским путем док су ученици били на настави.

Циљ анкете био је да се утврди у којој мери деца која похађају више разреде основне школе имају свест о улози локалне јавне библиотеке у креирању културног живота средине, да ли желе активно да учествују у реализацији понуђених садржаја и за коју врсту литературе су заинтересована.

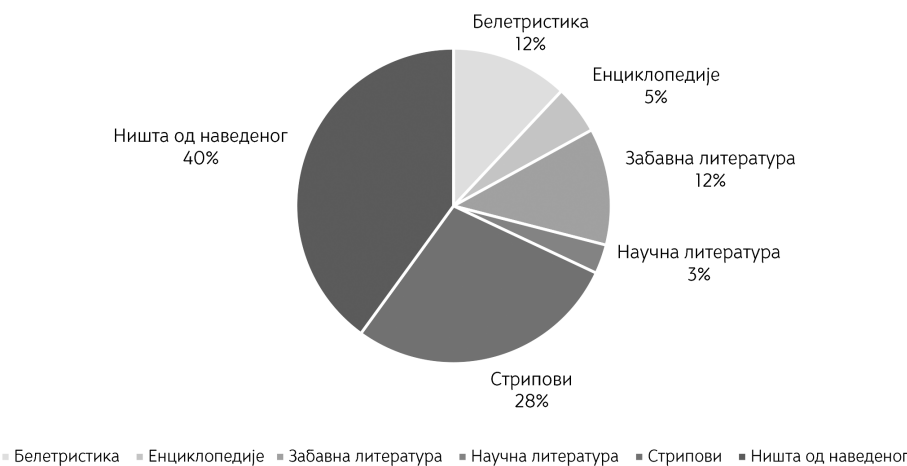
Под претпоставком да ученици редовно читају школску лектуру у образовне сврхе, стављен је акценат на избор литературе која се чита у слободно време ради личног задовољства.

Једно од питања постављених у анкети, гласило је: *Осим школске лектире, најчешће читам...*, а понуђени одговори били су: *Белетристика, Енциклопедије, Научна лиџература, Стрипови, Забавна лиџература и Ништа од наведеног*. Испитаници су се, по аутоматизму, опредељивали само за један од одговора.

У анкети, појам *белетристика* означава лепу књижевност, *енциклопедије* подразумевају опште знање из различитих области, у *научну лиџературу* спадају стручне публикације са специјализованим знањем из одређених наука, док *забавну лиџературу* чине приручници са темама из кулинарства, лепоте и неге, друштвених игара, забаве у природи и слично.

Стрипови су у анкети издвојени као посебна категорија. Разлог је била потреба за усклађивањем плана набавке публикација у Општинској народној библиотеци „Вељко Петровић” Жабаљ са све чешћим захтевима корисника школског узраста за позајмљивањем стрипова.

Број одговора у процентима

²¹ Ауторке анкете су дипломиране библиотекарке Сузана Узелац и Радојка Јовановић.

На анкету је одговорио 151 испитаник оба пола.

У највећем броју случајева, ученици су се одлучили за опцију *Ништа од наведеног*, њих 60 (40%). На другом месту нашли су се *Стрипови*, за које су се определила 42 испитаника (28%). Следе, *Забавна литература* 19 (12%) и *Белетристика* 18 (12%), а најмање интересовања ђаци су показали за *Енциклопедије* само 8 (5%) и *Научну литературу*. Последњу категорију одабрало је само 4 (3%) испитаника.

Резултати анкете показали су да су ученици заинтересовани за разноврсну литературу изван обавезног наставног програма и потврдили да деца читају стрипове подједнако колико лепу књижевност и стручне књиге заједно.

Закључак

Постмиленијалци су прва генерација деце која је, без изузетка, од почетка живота урођена у свет развијених дигиталних технологија, по чему се разликују од својих претходника.

Њихов мозак од рођења је изложен подстицајима из електронског окружења, што је проузроковало измене у његовој структури. Физичке промене на мозгу су, између осталог, утицале и на начин на који постмиленијалци доживљавају процес читања. Они дају предност сликовним знаковима у односу на језичке, и лакше усвајају садржаје у форми хипертекста, као што је рецимо стрип.

Дискурс стрипа чине језички, визуелни текст и ненаративни елементи, који заједно производе хипертекст. Он се заснива на концепту преношења информације путем слике праћене кратким језичким коментарима. На истом принципу темељи се дискурс постмиленијалаца. Њихова интернет комуникација почива на иконографској размени података, који у комбинацији са сажетим вербалним примедбама стварају хипертекст и чине дискурс ове друштвене групе.

Заједнички именитељ у комуникацији између припадника генерације Z и стрипа једнак је одговарајућем хипертексту, који истовремено произилази из формалног дискурса стрипа и неформалног дискурса постмиленијалаца.

Може се закључити да припадници генерације Z имају нови другачији доживљај читања од својих претходника. Њихова потрага за формом текста која имплицира хипертекст, доводи их у свет стрипа.

На иницијативу библиотекара Општинске народне библиотеке „Вељко Петровић“ Жабаљ, а у сарадњи са педагошко-психолошким службама основних школа у општини Жабаљ, 2023. године спроведена је кратка анкета међу ученицима седмих и осмих разреда. Она је показала да они у слободно време радије читају стрипове него неку другу врсту литературе. Тиме су потврђене претпоставке библиотекара о читалачким афинитетима ове групе корисника, што се по аутоматизму одразило на планирање набавке публикација за Библиотеку.

Феномен технолошког напретка и његов утицај на све области људског живота, па и на концепт читања, показује да су промене у структури фондова библиотека неминовност. Библиотеке јавног типа имају услове за формирање или увећавање постојећих колекција стрипова кроз планску набавку, као и путем републичког и покрајинског Откупа.

Данашња мисија јавних библиотека није само промоција књиге и читања. Оне имају шири и свеобухватнији задатак – да промовишу културу уопште, да стварају и обликују културне производе намењене различитим генерацијама корисника, на начин који ће њима бити близак и прихватљив. Формирање колекција стрипова у библиотекама може допринети остваривању иницијалне комуникације између њених фондова и корисника који више воле продукте деветелетности, као и да их потенцијално мотивишу за читање модерне и класичне литературе.

Литература и извори:

1. Britannica. „Generation Z”. Preuzeto 25. 3. 2025. <https://www.britannica.com/topic/Generation-Z>.
2. Došen, Ana. „Manga kafe kao alternativni vid bibliotečke prakse”. *Čitalište: naučni časopis za teoriju i praksu bibliotekarstva* Godina XXIII, broj 45 (novembar 2024): 82–87. doi: 10190/cit.2024.45.82-87.
3. Gvero, Jovan. „Sve nove vizuelne forme mogu mnogo toga zahvaliti stripu”. Intervju vodila Žaklina Duvnjak Radić. *Nova misao*. Septembar–oktobar 2024.
4. Jovanović, Nenad. „Od mejnstrima do kontrakulture i nazad: Kratak istorijat grafičkog romana”. *Nova misao* Broj 64 (septembar–oktobar 2024): 85–90.
5. Krstić, Dijana M. „Efikasnost multimedijalnog obrazovanja”. *Norma: obrazovanje učitelja juče, danas, sutra* Godina XXVI, br. 2 (2021): 191–204. Preuzeto 27. 5. 2024. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-7129/2021/0353-71292102191K.pdf>.
6. Kunzle, David M. „Comic strip”. *Britannica*. Preuzeto 28. 3. 2025. <https://www.britannica.com/art/comic-strip>.
7. Prensky, Marc. “Digital Natives, Digital Immigrants”. Marc Prensky. Preuzeto 9. 8. 2025. <https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>.
8. Prensky, Marc. “Digital Natives, Digital Immigrants Part 2: Do They Really Think Differently?”. Marc Prensky. Preuzeto 9. 8. 2025. <https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part2.pdf>.
9. Popović, Tanja. *Rečnik književnih termina*. Beograd: Logos Art, 2007.
10. Radovanović, Milan. „Semiotička teorija i vizuelni tekst”. *Kultura* Br. 131 (2011): 40–53. Preuzeto 27. 5. 2024. https://www.casopiskultura.rs/wp-content/uploads/2021/publikacije/131_4.pdf.
11. Stamenković, Dušan i Miloš Tasić. „Analiza diskursa u vizuelnom jeziku stripa”. *Jezik, književnost, diskurs. Jezička istraživanja* (2015): 203–218. Preuzeto 27. 5. 2024. <https://izdanja.filfak.ni.ac.rs/zbornici/2015/jezik-knjizevnost-diskurs-jezicka-analiza>.
12. Stojanović Pantović, Bojana, Bogdan Kosanović, Vladimir Gvozden i Zorica Bečanović Nikolić. *Pregledni rečnik komparističke terminologije u književnosti i kulturi*. Novi Sad: Akademska knjiga, 2011.
13. Tomić, Svetozar. *Strip, poreklo i značaj*. Novi Sad: FORUM, 1985.
14. Wikipedia. „Allan Paivio”. Preuzeto 25. 3. 2025. https://en.wikipedia.org/wiki/Allan_Paivio.

Comics Between Generation Z and Public Libraries

Summary

The paper examines the relationship between Generation Z, comics, and public libraries.

The starting point is the thesis that members of the so-called Generation Z are interested in reading literature that they can easily identify with, and that has the characteristics of hypertext.

It is believed that, at the level of discourse, comics meet the above criteria.

To confirm the assumptions, an informative survey was conducted in elementary schools in the municipality of Žabalj, focusing on the reading habits of seventh- and eighth-grade students. The survey results showed that this category of users prefers to read comics in their free time.

The conclusion is that public libraries could enlarge their comic book collections for young people and attract a larger number of readers of this age through planned acquisition.

Keywords: Generation Z, Postmillennials, comics, discourse, hypertext, public libraries, Municipal Public Library „Veljko Petrović” Žabalj